

Εισαγωγή από τον Σαμ Ντόλγκοφ:

Γραμμένη λίγο πριν το ξέσπασμα του Γαλλοπρωσικού Πολέμου (19 Ιουλίου 1870-28 Ιανουαρίου 1871) και την αποτυχημένη εξέγερση της Λυών, στις 5 Σεπτεμβρίου του 1870, της οποίας ηγήθηκαν ο Μπακούνιν, ο Ρισάρ και άλλα μέλη της μυστικής πρωτοποριακής οργάνωσης «Η Συμμαχία», η επιλογή αυτή, τόσο από άποψη θεματική όσο και από άποψη χρονική, εντάσσεται στις Επιστολές προς έναν Γάλλο για την Σημερινή Κρίση του Μπακούνιν (Σεπτέμβριος 1870).

Η Επιστολή προς τον Αλμπέρ Ρισάρ είναι σημαντική, κυρίως επειδή εξετάζει το κρίσιμο ζήτημα της σχέσης επαναστατικής μειοψηφίας και μαζών. Είναι επίσης σημαντική, επειδή προβλέπει την γενική πορεία της Ρωσικής Επανάστασης και επειδή συνοψίζει την εναλλακτική πρόταση του Μπακούνιν στις εξουσιαστικές επαναστάσεις. Λόγω του ότι η επιστολή αυτή μάς παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για όσα διαδραματίστηκαν παρασκηνιακά, μετά το κείμενο παρατίθενται επ' αυτών κάποια επεξηγηματικά σχόλια.

Ο Αλμπέρ Ρισάρ (1846-1925), ήταν Γάλλος αναρχικός από την Λυών. Υπήρξε ενεργό μέλος της «Συμμαχίας» και πρωτοπόρος οργανωτής της Διεθνούς. Ο Μπακούνιν τον κατηγόρησε ότι πρόδωσε την εξέγερση της Λυών, συνεργαζόμενος με την προσωρινή κυβέρνηση. Μετά την πτώση της Παρισινής Κομμούνας,* τον Μάιο του 1871, στην οποία πολέμησε, ο Ρισάρ, σε ένα φυλλάδιό του υποστήριζε την παλινόρθωση του Ναπολέοντα Γ'.

Πολλοί ιστορικοί κατηγορούν τον Μπακούνιν και τον «ανεύθυνο τυχοδιωκτισμό» του για τη συντριβή της εξέγερσης της Λυών. Όμως, ο επίσημος βιογράφος του Καρλ Μαρξ, Φραντς Μέρινγκ, υπερασπίζεται την στάση του Μπακούνιν: «Την γελοιοποίηση αυτής της αποτυχημένης απόπειρας [ο Μαρξ υπήρξε ένας από τους χειρότερους επικριτές από αυτήν την άποψη] λογικά θα έπρεπε να είχε αναλάβει η αντίδραση· ένας δε αντίπαλος τον Μπακούνιν, του οποίου η αντίθεση προς τον αναρχισμό δεν του στερήσει παντελώς την ικανότητα να διαμορφώσει μια αντικειμενική κρίση, έγραψε:

«Δυστυχώς, χλευαστικές φωνές έχουν υψωθεί ακόμη και στον σοσιαλδημοκρατικό Τύπο, μολονότι η απόπειρα του Μπακούνιν σίγουρα δεν είναι άξια χλευασμού. Φυσικά, εκείνοι οι οποίοι δεν συμμερίζονται τις αναρχικές απόψεις του Μπακούνιν και των υποστηρικτών του, θα πρέπει να υιοθετήσουν μια κριτική στάση απέναντι στις ανεδαφικές προσδοκίες του, όμως, πέραν τούτου, η δράση του στην Λυών ήταν μια θαρραλέα απόπειρα να αφυπνίσει την ναρκωμένη ενεργητικότητα τον γαλλικού προλεταριάτου και να την κατευθύνει τόσο εναντίον του ξένου εχθρού όσο και εναντίον του καπιταλιστικού συστήματος. Αργότερα, όταν η Παρισινή Κομμούνα επι-χείρησε κάτι παρόμοιο, εγκωμιάσθηκε ενθουσιωδώς από τον Μαρξ. «»...

Σαμ Ντόλγκοφ

*ΣτΜ Βλ. Λισανγκαρέ, Η Ιστορία της Παρισινής Κομμούνας του 1871, ελληνική μετάφραση εκδόσεις «Ελεύθερος Τύπος».

Η επιστολή του Μιχαήλ Μπακούνιν:

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΤΑΞΙΚΟ

Εξακολουθείς να ισχυρίζεσαι ότι εμείς οι δύο συμφωνούμε σε θεμελιώδη ζητήματα. Αλίμονο, φίλε μου, φοβούμαι πολύ ότι βρισκόμαστε σε πλήρη διαφωνία... Οφείλω να σε θεωρήσω, περισσότερο παρά ποτέ,

οπαδό του συγκεντρωτισμού και του επαναστατικού Κράτους, ενώ εγώ είμαι, περισσότερο παρά ποτέ, αντίθετος προς αυτό, και πιστεύω μόνο στην επαναστατική αναρχία, η οποία θα συνοδεύεται παντού από μια αόρατη, συλλογική εξουσία, την μόνη δικτατορία που αποδέχομαι, διότι μόνον αυτή συμβιβάζεται με τις λαϊκές επιδιώξεις και την δυναμική ορμή του επαναστατικού κινήματος!

Η επαναστατική στρατηγική σου θα μπορούσε να συνοψισθεί ως εξής:

μόλις ξεσπάσει η επανάσταση στο Παρίσι, αυτό θα οργανώσει την Προσωρινή Επαναστατική Κομμούνα. Η Λυών, η Μασσαλία, η Ρουέν και οι άλλες μεγάλες πόλεις θα εξεγερθούν ταυτοχρόνως, θα αποστείλουν πάραυτα τους επαναστατικούς αντιπροσώπους τους στο Παρίσι, και θα σχηματίσουν ένα είδος Εθνοσυνέλευσης ή Λαϊκής Επιτροπής Δημόσιας Ασφάλειας για όλη την Γαλλία. Η Επιτροπή αυτή θα θεσπίσει την Επανάσταση σε ολόκληρη την Γαλλία. Η Επιτροπή αυτή θα θεσπίσει την Επανάσταση, την κατάργηση του παλαιού κράτους και την εξάλειψη όλων των εκμεταλλευτικών θεσμών της κοινωνίας, κυβερνητικών, θρησκευτικών, ή οικονομικών. Η Επιτροπή αυτή θα θεσπίσει, επιπλέον, την κολλεκτιβοποίηση της ιδιοκτησίας και την οργάνωση ενός νέου επαναστατικού κράτους με δικτατορική εξουσία, προκειμένου να καταπνίξει την εσωτερική και εξω-τερική αντίδραση. Αυτό δεν πιστεύεις;

Η άποψη, το σχέδιο μας είναι ακριβώς το αντίθετο - ουδείς λόγος υπάρχει για να θεωρήσουμε δεδομένο ότι ο επαναστατικός ξεσηκωμός θα πρέπει, αναγκαστικά, να ξεκινήσει από το Παρίσι. Θα μπορούσε κάλλιστα να ξεκινήσει από τις επαρχίες. Ας δεχθούμε όμως ότι η επανάσταση ξεκινά, ως συνήθως, από το Παρίσι. Είμαστε πεπεισμένοι ότι το Παρίσι δεν θα έπαιζε τότε παρά μόνον έναν αρνητικό ρόλο, δηλαδή, θα εγκαινίαζε μεν την καταστροφή της παλαιάς τάξης πραγμάτων, αλλά δεν θα οργάνωνε την νέα (στην υπόλοιπη Γαλλία).

Εάν το ίδιο το Παρίσι πραγματοποιήσει μια επιτυχή εξέγερση, θα έχει τότε την υποχρέωση και το δικαίωμα να αξιώσει αλληλεγγύη όσον αφορά την ολοσχερή πολιτική, δικαστική, οικονομική και διοικητική καταστροφή του Κράτους, και της πολιτικής και δημόσιας κατεχόμενης ή ελεγχόμενης (όχι όμως αυστηρά) προσωπικής ιδιοκτησίας· την διάλυση όλων των λειτουργιών, υπηρεσιών και εξουσιών του Κράτους· την δημόσια πυρπόληση όλων των δημόσιων και ιδιωτικών νομικών εγγράφων και αρχείων. Το Παρίσι θα οργανωνόταν πάραυτα και στον μέγιστο δυνατό βαθμό με επαναστατικό τρόπο. Οι άρτι συγκροτημένες ερ-γατικές ενώσεις θα κατελάμβαναν τότε όλα τα εργαλεία παραγωγής, καθώς επίσης όλα τα κτήρια και το κεφάλαιο, εξοπλιζόμενες και οργανωνόμενες σε περιφερειακούς τομείς απαρτιζόμενους από ομάδες οι οποίες θα είχαν ως βάση τα όρια των δρόμων και των συνοικιών.

Οι ομοσπονδιακά ορ-γανωμένοι τομείς θα συνενώνονταν τότε για να σχηματίσουν μια ομόσπονδη κομμούνα, ενώ το καθήκον της κομμούνας αυτής θα ήταν να διακηρύξει ότι δεν έχει ούτε το δικαίωμα ούτε την επιθυμία να οργανώσει ή να κυβερνήσει ολόκληρη την Γαλλία. Η κομμούνα αυτή, αντιθέτως, θα απηύθυνε έκκληση σε όλους τους ανθρώπους, σε όλες τις κομμούνες και σε ό,τι έως τώρα θεωρείτο ξένο έδαφος, να ακολουθήσουν το παράδειγμα της, να πραγματοποιήσουν την δική τους επανάσταση με όσο το δυνατόν ριζοσπαστικότερο τρόπο και να καταστρέψουν το κράτος, τους δικαστικούς θεσμούς, την προνομιούχο ιδιοκτησία κ.λπ.

Το Παρίσι κατόπιν θα προσκαλούσε αυτές τις γαλλικές και ξένες κομμούνες να συναντηθούν είτε στο Παρίσι είτε σε κάποιο άλλο μέρος, όπου οι αντιπρόσωποι τους θα επεξεργάζοντο συλλογικά τις απαραίτητες ρυθμίσεις για να τεθούν τα θεμέλια της ισότητας, αναγκαίας προϋπόθεσης κάθε ε-λευθερίας. Θα εκπονούσαν ένα απολύτως αρνητικό πρόγραμμα στο οποίο θα έδιναν έμφαση σε ό,τι πρέπει να καταργηθεί, θα οργάνωναν την κοινή άμυνα και προπαγάνδα εναντίον των εχθρών της Επανάστασης, και θα ανέπτυσσαν εμπράκτως την επαναστατική αλληλεγγύη με τους φίλους τους σε κάθε χώρα.

Το δημιουργικό έργο της Κοινωνικής Επανάστασης, η δημιουργία νέων μορφών κοινωνικής ζωής, μπορεί να αναδυθεί μόνο μέσα από την ζωντανή, πρακτική εμπειρία των οργανώσεων βάσης, οι οποίες θα οικοδομήσουν την νέα κοι-νωνία σύμφωνα με τις πολυσχιδείς ανάγκες και επιδιώξεις τους.

Οι επαρχίες, τουλάχιστον τα κύρια κέντρα όπως η Λυών, η Μασσαλία, το Σαιντ-Ετιέν, η Ρουέν και άλλα, δεν θα πρέπει να περιμένουν τα διατάγματα του Παρισιού για να οργανώσουν την Επανάσταση. Πρέπει να εξεγερθούν και, όπως το Παρίσι, να πραγματώσουν το αρνητικό, δηλαδή, την καταστροφική φάση της Επανάστασης. Πρέπει να οργανωθούν αυθόρμητα, χωρίς έξωθεν παρέμβαση, έτσι ώστε η Επαναστατική Ομοσπονδιακή Συνέλευση, ή οι Επαρχιακές και Κομμουναλιστικές Αντιπροσωπείες να μην επιχειρήσουν να κυβερνήσουν και να διευθύνουν ολόκληρη την Γαλλία η Επαναστατική Συνέλευση, αντιθέτως, είναι το δημιούργημα των τοπικών και αυτόνομων οργανώσεων σε κάθε επαναστατικό κέντρο της Γαλλίας. Κοντολογίς, η Επανάσταση που ξεσπά σε όλες τις περιοχές δεν θα έπρεπε και δεν πρέπει να εξαρτάται από ένα και μόνο καθοδηγητικό κέντρο. Το κέντρο δεν πρέπει να είναι η πηγή, αλλά το προϊόν, όχι η αιτία αλλά το αποτέλεσμα της επανάστασης.

Αυτό πρέπει να είναι η αναρχία, αυτό πρέπει να είναι εάν η επανάσταση πρόκειται να είναι και να παραμείνει ζωντανή, αληθινή και ισχυρή η μεγαλύτερη δυνατή αφύπνιση όλων των τοπικών παθών και επιδιώξεων, μια εκπληκτική αφύπνιση της αυθόρμητης ζωής παντού. Μετά από την αρχική επαναστατική νίκη, οι πολιτικοί επαναστάτες, αυτοί οι θιασώτες της επαίσχυντης δικτατορίας, θα προσπαθήσουν να καταπνίξουν τα λαϊκά πάθη. Θα απευθύνουν έκκληση για τάξη, για εμπιστοσύνη, για υποταγή σε εκείνους οι οποίοι, στην πορεία και εν ονόματι της Επανάστασης, υφάρπαξαν και νομιμοποίησαν τις δικές τους δικτατορικές εξουσίες· ι-δού πώς ανασυστήνουν το Κράτος τέτοιοι πολιτικοί επαναστάτες. Εμείς, αντιθέτως, πρέπει να αφυπνίσουμε και να α-ναθερμάνουμε όλα τα δυναμικά πάθη του λαού. Πρέπει να υλοποιήσουμε την αναρχία, και εν μέσω της λαϊκής καταιγίδας, πρέπει να είμαστε οι αόρατοι καπετάνιοι που θα καθοδηγούν την Επανάσταση, όχι με κάποιου είδους φανερό εξουσία, αλλά με την συλλογική δικτατορία όλων των συμμάχων μας [μελών της αναρχικής πρωτοποριακής οργάνωσης της Διεθνούς Συμμαχίας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας], μια δικτατορία χωρίς τεχνάσματα, χωρίς επίσημους τίτλους, χωρίς επίσημα δικαιώματα, και συνεπώς πανίσχυρη, καθώς δεν θα φέρει τα στολίδια της εξουσίας. Αυτή είναι η μόνη δικτατορία την οποία θα αποδεχθώ, αλλά για να λει-τουργήσει θα πρέπει πρώτα να δημιουργηθεί, θα πρέπει να είναι έτοιμη και οργανωμένη εκ των προτέρων, διότι δεν θα γεννηθεί από μόνη της, ούτε από συζητήσεις, ούτε από θεωρητικές αντιπαραθέσεις, ούτε από μαζικές προπαγανδιστικές συγκεντρώσεις...

Εάν θα οικοδομήσετε αυτήν την συλλογική και αόρατη εξουσία, θα θριαμβεύσετε· η σωστά διευθυνόμενη επα-νάσταση θα επιτύχει. Ειδάλλως, είναι καταδικασμένη. Εάν φλερτάρετε με τις επιτροπές κοινωνικής πρόνοιας, με την επίσημη δικτατορία, τότε η αντίδραση, την οποία εσείς οι ίδιοι δημιουργήσατε, θα καταβροχθίσει κι εσάς ...οι οποίοι νομίζετε ότι είσθε οι Δαντών, οι Ροβεσπιέροι και οι Σαιν-Ζυστ του επαναστατικού σοσιαλισμού, ενώ ήδη προετοιμάζετε τις υπέροχες ομιλίες σας, τα λαμπρά «πραξικοπήματα» σας με τα οποία δολίως θα αιφνιδιάσετε έναν έκ-πληκτο κόσμο...

Υστερόγραφο στην Επιστολή προς τον Αλμπέρ Ρισάρ από τον Σαμ Ντόλγκοφ

Το εάν η αντίληψη του Μπακούνιν περί «αόρατης συλλογικής δικτατορίας» έρχεται σε αντίφαση με τις ελευθεριακές αρχές του είναι ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Για να στηρίξουν τον ισχυρισμό ότι ο Μπακούνιν ήταν κατά βάση εξουσιαστικός, ορισμένοι κριτικοί παραθέτουν μόνον αυτό το απόσπασμα, αγνοώντας το υπόλοιπο κείμενο της επιστολής. Ο μπολσεβίκος ιστορικός Στεκλώφ, στηρίζοντας την άποψή του μόνο σε πρώιμα, μη αναρχικά κείμενα του Μπακούνιν, όταν αυτός ήταν παροδικά υπέρ μιας μπλανκιστικού τύπου δικτατορίας, είναι φυσικό να θεωρεί τον Μπακούνιν ως έναν από τους προδρόμους της λενινιστικής θεωρίας περί δικτατορίας του κόμματος. Ο Τζ. Ντ. Χ. Κόουλ τονίζει, αντιθέτως, ότι:

«Ο Μπακούνιν συμφωνούσε με την άποψη του Μαρξ υπέρ μιας δικτατορίας του προλεταριάτου επί της εκμεταλλεύτριας τάξης, υποστήριζε όμως ότι η δικτατορία αυτή πρέπει να είναι μια αυθόρμητη δικτατορία ολόκληρης της εξεγερμένης εργατικής τάξης και όχι ενός σώματος ηγετών το οποίο επιβάλλει την εξουσία του επ' αυτής».

Ο Λένιν θα συμφωνούσε ότι μια οργάνωση, η οποία δεν ασκεί φανερή εξουσία, χωρίς κράτος, χωρίς επίσημο κύρος, χωρίς τον μηχανισμό της θεσμοποιημένης δύναμης για την επιβολή της πολιτικής της, δεν μπορεί να ορισθεί ως δικτατορία. Οπωσδήποτε, δεν θα πληρούσε τις προδιαγραφές του Λένιν, όπως διατυπώθηκαν στο έργο του, Κράτος και Επανάσταση* Επιπλέον, εάν λάβουμε υπ' όψιν ότι το απόσπασμα αυτό αποτελεί τμήμα μιας επιστολής, η οποία απορρίπτει emphaticάτα το Κράτος και τον εξουσιαστικό κρατισμό «των Δαντών, των Ροβεσπιέρων και των Σαιν-Ζυστ (τους οποίους θαύμαζε ο Λένιν) της Επανάστασης», είναι εύλογο να συμπεράνουμε ότι ο Μπακούνιν χρησιμοποίησε τον όρο «δικτατορία» για να υποδηλώσει την κυριαρχική επιρροή ή καθοδήγηση η οποία ασκείται, ως επί το πλείστον δια του παραδείγματος, όχι για να σφετερισθεί την λαϊκή επανάσταση, αλλά για να την διασφαλίσει. Σύμφωνα με το συμπέρασμα αυτό, ο Μπακούνιν χρησιμοποίησε τις λέξεις «αόρατη» και «συλλογική» για να υποδηλώσει το παράνομο κίνημα που ασκούσε την επιρροή αυτή με τρόπο οργανωμένο. Ο Μπακούνιν εξήγησε ότι σύμφωνα με τις καταστατικές αρχές της «Συμμαχίας»:

«κανένα μέλος... δεν επιτρέπεται, ακόμη και όταν η επανάσταση βρίσκεται στο αποκορύφωμα της, να αναλάβει οποιουδήποτε είδους δημόσιο αξίωμα, ούτε και η οργάνωση... όλοι θα είναι συνεχώς σε ετοιμότητα, καθιστώντας αδύνατη την επανεγκαθίδρυση εξουσιών, κυβερνήσεων και κρατών» Η πασίγνωστη προτίμηση του Μπακούνιν για την δημιουργία συμπαγών οργανωμένων, ιεραρχικών, μυστικών οργανώσεων, χάριν των οποίων επεξεργάσθηκε περίπλοκες καταστατικές αρχές κατά τα πρότυπα των Ελευθεροτεκτόνων και των Καρμπονάρων, μπορεί να αποδοθεί εν μέρει στην ρομαντική ιδιοσυγκρασία του και εν μέρει στο γεγονός ότι όλες οι επαναστατικές και προοδευτικές ομάδες ήταν αναγκασμένες να λειτουργούν μυστικά. Οι μυστικές οργανώσεις του Μπακούνιν, ήταν, στην πραγματικότητα, άτυπες αδελφότητες χαλαρά οργανωμένων ατόμων και ομάδων, συνδεδεμένων με προσωπική σχέση και δι' αλληλογραφίας, όπως προτιμούσαν οι στενότεροι συνεργάτες του, οι οποίοι θεωρούσαν τα σχέδια του για πολύπλοκες, συγκεντρωτικές, μυστικές εταιρείες, ασυμβίβαστα με τις ελευθεριακές αρχές.

* ΣτΜ Ελληνικές μεταφράσεις, εκδόσεις Θεμέλιο και Σύγχρονη Εποχή.